Diana Hîrbu[*]
Marcel Bencheci[**]
Andrian Munteanu[***]

PARAMETRII ADAPTĂRII SISTEMULUI NAȚIONAL DE SECURITATE AL REPUBLICII MOLDOVA LA ACQUISUL COMUNITAR

CZU: 341.23(4-672):351.86(478) **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12759515**

Abstract

The national security of the Republic of Moldova is ensured in a complex context, influenced by internal and external factors of a geopolitical, political and economic nature. The development process is closely related to the orientation of the Republic of Moldova towards European values and principles, with the declaration in 2005 of the foreign policy vector of integration into the European Union. This approach to European principles and values was determined by regional and international developments and had a significant impact on the national security system. Consolidating the national security system in accordance with the development and modernization requirements imposed by the European Union represents a strategic imperative of national importance.

Cuvinte-cheie: *sistemul naional de Securitate, securitatea naională acquisul comunitar*

Securitatea naţională a Republicii Moldova este asigurată într-un context complex, influenţat de factori interni şi externi de natură geopolitică, politică şi economică. Procesul de dezvoltare este strâns legat de orientarea Republicii Moldova către valorile şi principiile europene, odată cu declararea în 2005 a vectorului politicii externe de integrare în Uniunea Europeană. Această apropiere de principiile şi valorile europene a fost determinată de evoluţiile regionale şi internaţionale şi a avut un impact semnificativ asupra sistemului naţional de securitate. Consolidarea sistemului naţional de securitate în conformitate cu cerinţele de dezvoltare şi modernizare impuse de Uniunea Europeană reprezintă un imperativ strategic de importanţă naţională.

[*] Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, doctor în științe politice, conferențiar universitar, https://orcid.org/0000-0002-7867-1731
[**] Republica Moldova, Chișinău, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova, doctor în științe politice, cercetător științific coordinator, https://orcid.org/0000-0002-6619-5299
[***] Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, doctorand, https://orcid.org/0000-0002-9693-5091

Procesul de asigurare a securităţii naţionale necesită acţiuni de ajustare instituţională şi legislativă, cu scopul de-a asigura compatibilitatea sistemului naţional de securitate al Republicii Moldova cu standardele şi principiile europene. În acest scop, se pune accent pe modernizarea şi îmbunătăţirea capacităţilor instituţionale, adaptarea legislaţiei şi consolidarea colaborării cu partenerii internaţionali în domeniul securităţii.

În procesul de integrare a sectorului naţional de securitate într-un cadru extern, este important să se efectueze o analiză continuă a securităţii naţionale pentru a înţelege principalele sale caracteristici. Acest lucru contribuie la dezvoltarea unei abordări adecvate şi adaptate la specificul şi nevoile Republicii Moldova.

Este important de menţionat că procesul de dezvoltare a sistemului naţional de securitate nu este influenţat doar de factorii interni, ci şi de factorii externi, în special de contextul geopolitic, politic şi economic regional şi internaţional. În acest sens, Republica Moldova trebuie să ia în considerare interdependenţa dintre securitatea naţională şi evoluţiile din cadrul Uniunii Europene şi să îşi adapteze sistemul de securitate pentru a răspunde provocărilor şi cerinţelor actuale şi viitoare. Prin urmare, consolidarea sistemului naţional de securitate în conformitate cu cerinţele UE reprezintă un proces esenţial pentru Republica Moldova în eforturile sale de modernizare şi dezvoltare, asigurând protecţia intereselor naţionale şi contribuind la stabilitatea şi securitatea regională.

În prezent, Republica Moldova se află în calitate de ţară candidată pentru aderare la Uniunea Europeană, fiind recunoscută perspectiva europeană la 23 iunie 2022 de către Consiliul European. În acest sens, s-a elaborat un plan de acţiuni pentru implementarea celor 9 condiţii stabilite de către Comisia Europeană, care a fost adoptat la 4 august 2022. Aceste condiţii se referă la diferite domenii care au un impact direct asupra sistemului naţional de securitate. Printre acestea se numără deoligarhizarea şi reducerea influenţei intereselor private, combaterea criminalităţii organizate şi spălării banilor, protecţia şi promovarea drepturilor omului şi implicarea societăţii civile în controlul democratic al sectorului de securitate. Implementarea acestor condiţii este esenţială pentru modernizarea şi dezvoltarea sistemului naţional de securitate al Republicii Moldova în conformitate cu standardele şi valorile europene. Prin deoligarhizare şi reducerea influenţei intereselor private se urmăreşte asigurarea unui sistem de securitate independent şi transparent, în care deciziile să fie luate în interesul naţional şi în beneficiul cetăţenilor. Îndeplinirea acestor condiţii va contribui la consolidarea şi modernizarea sistemului naţional de securitate al Republicii Moldova, aducându-l în concordanţă cu standardele şi principiile europene. Aderarea la Uniunea Europeană va aduce beneficii semnificative în ceea ce priveşte securitatea naţională, promovând stabilitatea, prosperitatea şi valorile democratice în Republica Moldova.

Înainte de semnarea Acordului de asociere între Uniunea Europeană şi Republica Moldova la 27 iunie 2014 a existat o etapă crucială în dezvoltarea relaţiilor dintre Republica Moldova şi UE în ceea ce priveşte securitatea. Acest lucru a marcat o avansare semnificativă în dialogul şi cooperarea dintre cele două părţi, inclusiv în domeniul securităţii. Acordul de asociere a fost semnat între UE şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte şi a avut un impact semnificativ asupra domeniului securităţii naţionale al Republicii Moldova, stabilind bazele pentru o cooperare mai strânsă şi o mai mare implicare a UE în acest domeniu. În cadrul acestui acord au fost adoptate mai multe rezoluţii şi recomandări relevante pentru securitatea naţională a Republicii Moldova.

Printre cele mai importante rezoluţii adoptate se numără Rezoluţia Parlamentului European din 8 iunie 2022 referitoare la securitatea în cadrul Parteneriatului Estic şi rolul politicii de securitate şi apărare comună, Rezoluţia Parlamentului European din 19 mai 2022 referitoare la punerea în aplicare a Acordului de asociere UE – Republica Moldova, Rezoluţia Parlamentului European din 5 mai 2022 referitoare la situaţia actuală a cooperării dintre UE şi Republica Moldova, Recomandarea nr. 1/2022 a Consiliului de asociere UE-Republica Moldova din 22 august 2022 privind Programul de asociere UE – Republica Moldova, Recomandarea Parlamentului European din 19 iunie 2020 adresată Consiliului, Comisiei şi vicepreşedintelui Comisiei/Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe şi politica de securitate privind Parteneriatul Estic, în perspectiva summitului din iunie 2020, Rezoluţia pe tema „Către eficienţă, diversificare şi independenţă energetică; abordarea necesităţilor în materie de capacităţi pentru a consolida politica energetică europeană şi a contracara ameninţările la adresa securităţii energetice în cadrul Parteneriatului Estic" şi Rezoluţia Parlamentului European din 6 februarie 2014 referitoare la Transnistria. Aceste rezoluţii şi recomandări reflectă angajamentul şi sprijinul UE pentru consolidarea securităţii în Republica Moldova şi abordează diverse aspecte ale securităţii naţionale, cum ar fi securitatea regională, democraţia, drepturile omului, securitatea energetică şi soluţionarea conflictului transnistrean. Ele contribuie la crearea unui cadru de cooperare şi promovare a valorilor şi standardelor europene în domeniul securităţii.

Această etapă în relaţia dintre Republica Moldova şi UE a adus perspective importante pentru securitatea naţională a Republicii Moldova şi a consolidat angajamentul ambelor părţi pentru cooperare în acest domeniu. Prin implementarea acţiunilor prevăzute în acord şi prin sprijinul şi consilierea UE, Republica Moldova a avansat în modernizarea şi dezvoltarea sistemului său de securitate pentru a se alinia cu standardele europene şi a-şi consolida poziţia în cadrul sistemului internaţional de securitate.

Eficienţa proceselor de integrare şi implementare a Acordului de asociere între Republica Moldova şi Uniunea Europeană este într-adevăr influenţată de capacitatea de utilizare a indicatorilor strategici ai politicilor de modernizare. Aceşti indicatori strategici reprezintă instrumente de evaluare şi măsurare a progresului în implementarea reformelor şi alinierii cu standardele şi valorile UE.

Utilizarea adecvată a indicatorilor strategici permite autorităţilor naţionale să evalueze şi să monitorizeze în mod obiectiv implementarea măsurilor prevăzute în Acordul de asociere şi să identifice domeniile în care este necesară o acţiune suplimentară. Indicatorii strategici pot include aspecte precum reforma instituţională, guvernanţa şi statul de drept, economia şi piaţa internă, drepturile omului, dezvoltarea regională şi sustenabilitatea mediului. Prin utilizarea acestor indicatori strategici, Republica Moldova poate măsura progresul în modernizarea şi alinierea cu standardele UE în diverse domenii-cheie. Aceasta permite autorităţilor să identifice punctele slabe, să prioritizeze acţiunile şi să aloce resursele în mod eficient pentru a atinge obiectivele propuse. Totodată, utilizarea indicatorilor strategici contribuie la o mai mare transparenţă şi responsabilitate în procesul de implementare a reformelor şi în raportarea către UE. Aceşti indicatori pot servi drept instrumente de evaluare a performanţelor şi pot facilita dialogul şi cooperarea cu UE în cadrul mecanismelor de monitorizare şi evaluare a progresului.

Utilizarea adecvată a indicatorilor strategici ai politicilor de modernizare este esenţială pentru a asigura o implementare eficientă şi de succes a Acordului de asociere între Republica Moldova şi UE. Aceşti indicatori permit evaluarea progresului în aliniere cu standardele europene şi identificarea domeniilor în care este necesară o acţiune suplimentară pentru atingerea obiectivelor propuse. Astfel de indicatori pot fi următorii:

- Promovarea transparenţei în mediul politic, inclusiv în ceea ce priveşte partidele politice şi interesele lor, ce reprezintă o provocare importantă în societăţile postcomuniste, inclusiv în Republica Moldova. Este recunoscut faptul că partidele politice necesită transformări interne complexe şi că instruirea politică a membrilor este esenţială pentru a asigura o activitate coerentă şi valoroasă a acestora. Îmbunătăţirea transparenţei în activitatea partidelor politice este esenţialăpentru a consolida legitimitatea lor şi a câştiga încrederea poporului în capacitatea acestora de a reprezenta interesele publice şi de a juca un rol activ în procesul democratic. Cu toate acestea, în practică, există adesea discrepanţe între declaraţiile partidelor politice şi acţiunile lor, ceea ce poate submina încrederea în valoarea şi legitimitatea lor. În Republica Moldova, relaţiile dintre partidele de dreapta şi cele de stânga au reflectat adesea orientările proeuropene şi proestice ale acestora. Cu toate acestea, este evident că aceste relaţii nu au atins încă standardele europene în ceea ce priveşte esenţa şi eficacitatea lor. Partidele de dreapta şi cele de stânga au demonstrat în unele cazuri lipsa de capacităţi în a dezvolta relaţii solide şi a coopera în mod eficient. Acest fapt a

fost evident în perioada alegerilor parlamentare din 2014 şi în perioada postelectorală. Prin urmare, consolidarea transparenţei şi întărirea capacităţilor partidelor politice sunt aspecte substanţiale în procesul de modernizare şi democratizare a Republicii Moldova. Partidele trebuie să se angajeze într-un dialog deschis cu societatea şi să acorde o atenţie deosebită respectării principiilor democratice, promovării intereselor publice şi cooperării eficiente între diferitele orientări politice. Aceasta poate contribui la crearea unui mediu politic mai transparent, responsabil şi încrezător, care să consolideze procesul de eurointegrare a Republicii Moldova.

- Asigurarea eficienţei managementului strategic al politicilor de modernizare în conformitate cu criteriile de aderare la UE este o provocare importantă. Oficialii europeni au subliniat în repetate rânduri importanţa garantării unor oportunităţi similare pentru noile state membre. Cu toate acestea, în practică, nu există un consens clar cu privire la promovarea eficienţei economice sau a calităţii sociale a vieţii pentru toţi cetăţenii. Criteriile de aderare la UE au fost elaborate în principal ca instrumente tehnice şi politice, cu accent pe aspectele juridice şi economice. Cu toate acestea, aspectele sociale au fost tratate într-o măsură mai limitată, fiind adesea reduse la protejarea drepturilor individuale şi crearea unui cadru instituţional mai liber. Este important să se înţeleagă că procesul de aderare la UE nu se limitează doar la aspecte economice şi politice, ci ar trebui să vizeze şi îmbunătăţirea calităţii vieţii pentru toţi cetăţenii. Eficienţa managementului strategic al politicilor de modernizare ar trebui să ţină cont de necesitatea dezvoltării sociale durabile, a incluziunii sociale şi a protejării drepturilor sociale. Aceste aspecte ar trebui să fie abordate într-un mod mai amplu şi mai coerent în procesul de aderare şi implementare a reformelor necesare pentru integrarea în UE. În acest sens, este important să existe un echilibru între aspectele juridice, economice, politice şi sociale în procesul de aderare şi să se asigure că toţi cetăţenii beneficiază de îmbunătăţiri semnificative în calitatea vieţii şi în condiţiile sociale. Astfel, eficienţa managementului strategic al politicilor de modernizare ar trebui să se bazeze pe o abordare holistică şi echilibrată, care să promoveze dezvoltarea sustenabilă şi bunăstarea generală a populaţiei. Din cauza neglijării componentei sociale, au apărut dificultăți privind păstrarea coeziunii sociale şi educației în societate, la elaborarea de politici pentru cei defavorizați şi pentru minorități (Saca, 2015, p. 52).

Uniunea Europeană a propus Republicii Moldova să integreze reforma sectorului de securitate în documentele strategice ale ţării, să asigure coordonarea planificării reformei şi să elaboreze instrumente de planificare şi implementare. De asemenea, se sugerează organizarea acţiunilor specifice de formare în cadrul reformei şi consolidarea cooperării cu partenerii internaţionali. Aceste propuneri au ca scop să sprijine Republica Moldova în procesul de modernizare şi consolidare a sectorului său de securitate. Prin integrarea reformei, în documentele strategice se asigură o abordare coerentă şi coordonată a procesului de transformare. Coordonarea planificării

reformei contribuie la eficienţa implementării acestor măsuri. Elaborarea instrumentelor de planificare şi implementare facilitează punerea în practică a reformelor şi asigură monitorizarea şi evaluarea progresului în cadrul sectorului de securitate. Organizarea acţiunilor specifice de formare asigură dezvoltarea competenţelor şi capacităţilor necesare pentru implementarea reformelor în mod eficient. Întărirea cooperării cu partenerii internaţionali este esenţială pentru schimbul de bune practici, experienţă şi asistenţă tehnică în domeniul securităţii. Această cooperare sprijină Republica Moldova în eforturile sale de modernizare şi aliniază sistemul său de securitate la standardele internaţionale. Prin urmare, propunerile Uniunii Europene reprezintă un sprijin important pentru Republica Moldova în dezvoltarea şi implementarea reformei sectorului de securitate, contribuind la consolidarea capacităţilor şi îmbunătăţirea eficienţei în acest domeniu vital.

UE îşi propune să contribuie la pregătirea Republicii Moldova şi a statelor din regiune ca acestea să poată participa la dezvoltarea şi implementarea mecanismelor europene de asigurare a securității continentale şi globale, bazate pe prevenirea conflictelor, creşterea rolului modalităților diplomatice şi a capacităților civile de management al crizelor la nivel subregional (Pîntea, 2018, p.36). În procesul de integrare a sectorului de securitate într-un cadru extern trebuie să se ia în calcul necesitatea analizei continue a sistemului pentru a încerca să se înţeleagă principalele sale caracteristici (Helm, 2015, p. 109). În acest conetxt, Acordul de asociere UE-RM prevede următoarele direcţii de colaborare în domeniul securităţii: intensificarea dialogului şi cooperării, promovarea convergenţei treptate în domeniul politicii externe şi de securitate, inclusiv în domeniul politicii de securitate şi apărare comună, abordând, în special, aspecte privind prevenirea conflictelor şi gestionarea crizelor, stabilitatea regională, dezarmarea, neproliferarea, controlul armamentului şi controlul exporturilor de armament. Cooperarea se bazează pe valori comune şi pe interese reciproce şi urmăreşte creşterea convergenţei şi a eficacităţii politicilor, făcând apel la forurile bilaterale, internaţionale şi regionale (Politica externă şi de securitate, 2014).

Uniunea Europeană constituie o comunitate de securitate, bazată pe norme comune, instituţii şi practici democratice. Acest lucru nu exclude ca statele membre să aibă negocieri asidue atunci când între ele apar situaţii conflictuale (Kahl, 1997, p. 161).

Acordul de asociere dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană are ca scop facilitarea alinierii progresive a politicilor externe, de securitate şi de apărare ale Republicii Moldova la politicile UE, atât la nivel bilateral, regional, cât şi multilateral. Această aliniere se referă la domenii reglementate de Politica Externă şi de Securitate Comună (PESC) şi Politica de Securitate şi Apărare Comună (PSAC) ale UE. Politica Externă şi de Securitate Comună (PESC) a UE acoperă probleme legate de interesele şi obiectivele strategice ale Uniunii Europene, acţiuni comune şi poziţii adoptate de UE, precum şi procedurile pentru implementarea acestor acţiuni şi poziţii. PESC depăşeşte cooperarea interguvernamentală şi implică cooperarea între statele membre ale UE în

ambianţa unui cadru instituţionalizat şi coordonat. Politica de Securitate şi Apărare Comună (PSAC) este al doilea pilon al securităţii UE şi se concentrează pe dezvoltarea capacităţilor militare şi de apărare ale UE. Aceasta include cooperarea în domeniul apărării, dezvoltarea şi consolidarea capacităţilor militare comune, gestionarea crizelor şi operaţiunile de gestionare a conflictelor. Prin intermediul Acordului de asociere, Republica Moldova îşi propune să se alinieze la politicile şi mecanismele de securitate ale UE, să participe la acţiunile şi poziţiile comune şi să dezvolte capacităţile sale de securitate în conformitate cu standardele şi valorile europene. Acest proces implică o cooperare mai strânsă şi o coordonare cu UE în domeniul politicilor externe, de securitate şi de apărare, contribuind astfel la consolidarea securităţii regionale şi la promovarea stabilităţii şi cooperării între Republica Moldova şi statele membre ale UE. Totodată, cooperarea şi instituţionalizarea ulterioară a relaţiilor dintre Serviciul European de Acţiune Externă şi Comisie pot fi factori-cheie în explicarea integrării în PESC (Riddervold,Trondal, 2017,p. 43).

Politica de Securitate şi Apărare Comună (PSAC) desfăşoară o gamă largă de funcţii care includ sarcini umanitare, de prevenire a conflictului, menţinerea păcii, detaşarea forţelor combatante în gestionarea situaţiilor de criză, operaţiuni de dezarmare şi de stabilizare postconflict. PSAC a fost creată odată cu semnarea Tratatului de la Lisabona şi a înlocuit fosta Politică Europeană de Securitate şi Apărare (PESA), care a fost lansată în 1999. Prin intermediul PSAC şi a structurilor asociate, UE şi statele membre ale UE colaborează pentru a răspunde la ameninţări şi provocări de securitate, inclusiv prin desfăşurarea de operaţiuni militare şi civile în domeniul gestionării crizelor şi menţinerii păcii. Prin implicarea în PSAC, Republica Moldova are posibilitatea de a contribui la eforturile UE de asigurare a securităţii regionale şi globale (Lavallée, 2011, p. 381).

PESA reprezenta un proces de elaborare a politicilor de securitate pentru a înţelege conexiunea dintre interese, idei şi discursul de securitate apărut în 1998/99, despre care mulţi au fost determinaţi să creeze o provocare la relatarea aparent triumfală a NATO de la mijlocul anilor *'90* (Howorth, 2004, p. 221). În ceea ce priveşte duplicarea activităţilor, este prezentă o linie unică între sub-furnizarea UE cu opţiuni militare şi expertiză – ceea ce împiedică UE, nu doar în operarea fără NATO, ci şi în operarea cu NATO, în măsura în care acest lucru necesită o cultură militară, politică comparabilă de ambele părţi şi care să furnizeze o măsură care să reactualizeze ideea unei „armate europene" (Bailes, 1999, p. 319).

Pe scena securităţii europene, extinderea NATO reprezintă o abordare dominantă şi principala soluţie pentru multiplele probleme de securitate cu care se confruntă Europa. Aceasta implică extinderea organizaţiei militare a NATO către noi state membre, oferindu-le acestora un angajament de apărare colectiv şi consolidând securitatea regională.

În prezent sunt şase abordări instituţionale diferite în privinţa securităţii în Europa, care sunt interrelaţionate. Acestea includ:

– Comunitatea de securitate a Uniunii Europene: UE îşi propune să creeze o comunitate de securitate în care statele membre să coopereze pentru a asigura stabilitatea şi securitatea în regiune. O eventuală expansiune a UE în viitorul apropiat pentru a include toţi membrii UE este puţin probabilă, dar posibilă.

– Alianţa hegemonică cu o conducere consensuală: NATO, condusă de Statele Unite, reprezintă o alianţă militară în care SUA îndeplineşte un rol dominant în asigurarea securităţii europene şi coordonarea eforturilor statelor membre ale NATO.

– Comunitatea de securitate pluralistă: Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) reuneşte statele europene, statele din Asia Centrală şi America de Nord într-un cadru de cooperare în materie de securitate, promovând dialogul şi soluţionarea paşnică a conflictelor.

– Concertul de state cu puteri mari: această abordare implică cooperarea între statele europene şi alte puteri globale, cum ar fi Statele Unite, Rusia şi China, pentru a promova stabilitatea şi securitatea regională.

– Concertul bazat pe sfere de influenţă: această abordare implică o conducere coercitivă şi influenţă hegemonică exercitată de o putere majoră într-o anumită sferă geografică sau regiune.

– Variante de echilibru a puterii: aceste abordări implică menţinerea unui echilibru între puterile rivalilor reali sau potenţiali prin dezvoltarea capacităţilor militare compensatorii şi negocieri diplomatice. Aceste abordări reflectă diversitatea perspectivelor asupra securităţii în Europa şi modalităţile diferite în care actorii internaţionali abordează problemele de securitate.

Luate împreună, aceste obiective constituie actualul sistem de securitate al Europei – mai mult o soluţie parţială decât un cadru general coerent pe care toate popoarele şi statele din regiune se pot baza în mod egal şi sigur (Kolodziej, Lepingwell, 1997, p. 19). Pe acest palier, secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen, afirma că europenii au nevoie de o mai mare voinţă politică, de capacităţi mai puternice şi de mai multe investiţii în apărare. Nu se poate continua în a ne dezarma, în timp ce restul lumii se înarmează, iar unii îşi întind braţele la hotarele noastre (Giegerich, Schwegmann, 2014, p. 43).

Recent, PSAC a suferit modificări semnificative la nivel strategic şi operaţional, pentru a face faţă provocărilor de securitate din Europa şi din lume. Aceste schimbări au avut loc în contextul evoluţiei ameninţărilor şi al schimbărilor în peisajul de securitate. Obiectivul general rămâne consolidarea capacităţii de apărare comună a Europei prin consolidarea cooperării între statele membre şi prin dezvoltarea şi îmbunătăţirea resurselor şi capacităţilor civile şi militare ale acestora. Prin adaptarea şi îmbunătăţirea PSAC, se urmăreşte crearea unei capacităţi de apărare europene eficiente, care să poată răspunde provocărilor de securitate într-un mod coordonat şi

coerent. Acest proces de adaptare reflectă evoluţia contextului de securitate şi necesitatea de a consolida capacitatea de apărare a UE în faţa noilor ameninţări şi riscuri.

Republica Moldova a menţinut o opoziţie faţă de recunoaşterea independenţei regiunii Kosovo, având în vedere existenţa problemei nesoluţionate a Transnistriei în propria sa regiune. De asemenea, Republica Moldova s-a abţinut de la aprobarea sancţiunilor economice impuse de UE împotriva Rusiei în anumite sectoare precum băncile, companiile energetice şi întreprinderile de apărare. Aceste poziţii reflectă complexitatea şi sensibilitatea contextului regional în care se află Republica Moldova, inclusiv relaţiile sale cu diferiţi actori şi interese implicate. În acelaşi timp, Republica Moldova continuă să sprijine politica externă şi de securitate a UE şi să se alinieze cu valorile şi obiectivele acesteia, având în vedere perspectivele sale europene şi angajamentul său pentru cooperarea regională şi internaţională. Republica Moldova s-a abținut de la aprobarea sancțiunilor economice ale UE împotriva Rusiei (bănci, companii energetice şi întreprinderi de apărare) (Cenuşa, Emerson, 2018, p. 37).

În cadrul securităţii şi apărării, Uniunea Europeană a consolidat dimensiunea operaţională a angajamentului său prin crearea Capacităţii de Planificare şi Conducere a Misiunilor Non-Executive ale Uniunii Europene (MPCC). Aceasta este o structură militară care are responsabilitatea de a planifica şi conduce misiuni nonexecutive, precum misiunile de instruire, consiliere şi asistenţă în domeniul securităţii. De asemenea, au fost adoptate măsuri pentru optimizarea angajamentului Grupurilor de Luptă ale Uniunii Europene, inclusiv în ceea ce priveşte asigurarea resurselor financiare necesare pentru desfăşurarea acestora. Grupurile de Luptă sunt formate dintr-o forţă militară rapidă şi flexibilă, pregătită să răspundă rapid şi eficient la provocări de securitate. Aceste iniţiative au avut ca scop întărirea capacităţii de acţiune a UE în domeniul securităţii şi apărării, facilitând desfăşurarea rapidă şi eficientă a misiunilor şi consolidând cooperarea între statele membre în acest domeniu. Prin intermediul acestor măsuri, UE îşi propune să îşi întărească rolul în menţinerea păcii, prevenirea conflictelor şi promovarea securităţii la nivel global.

Participarea Republicii Moldova la misiunile din cadrul Politicii de Securitate şi Apărare Comună constituie un aspect important în dezvoltarea relaţiilor politice bilaterale şi contribuie indirect la consolidarea securităţii statului nostru în Europa. Conform Strategiei de securitate naţională a Republicii Moldova, participarea la eforturile globale, regionale şi sub-regionale de promovare a stabilităţii şi securităţii internaţionale, inclusiv prin cooperare şi implicare în misiunile PSAC, este o prioritate pentru ţara noastră. Implicarea Republicii Moldova în PSAC se bazează şi pe Declaraţia Summitului şefilor de state şi de guverne ale statelor Parteneriatului Estic şi ale statelor membre ale UE de la Varşovia, care subliniază necesitatea intensificării cooperării între UE şi statele Parteneriatului Estic în domeniul PSAC. Această participare activă în misiunile PSAC reprezintă un angajament al Republicii Moldova

de a contribui la menţinerea păcii, promovarea stabilităţii şi asigurarea securităţii la nivel regional şi global. Prin cooperarea şi participarea la aceste misiuni, Republica Moldova îşi aduce contribuţia în eforturile internaţionale de prevenire a conflictelor şi gestionare a crizelor, consolidând astfel securitatea şi stabilitatea în regiune şi în lume.

În temeiul Dispoziţiei Guvernului Republicii Moldova nr. 80-d din 11 octombrie 2010, a fost constituit un grup de lucru responsabil de coordonarea cooperării cu Uniunea Europeană în domeniul Politicii de Securitate şi Apărare Comună a Uniunii Europene. Rolul acestui grup a fost de a asigura o implicare eficientă a Republicii Moldova în cadrul PSAC, inclusiv prin planificarea şi coordonarea capacităţilor naţionale pentru participarea ţării noastre la misiunile PSAC. Inițiativele lansate de Guvern confirmă faptul că Republica Moldova se raportează la Politica de Securitate şi Apărare Comună, pornind de la premisa că aceasta reprezintă o etapă importantă în procesul de apropiere de Uniunea Europeană (Cenuşa, Emerson, 2018, p. 38).

La Bruxelles, în data de 13 decembrie 2012, a fost semnat Acordul Cadru de Participare a Republicii Moldova la misiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor, care are ca scop extinderea cooperării cu Uniunea Europeană în domeniul politic şi al securităţii. Acest acord a intrat în vigoare la 1 iulie 2013 şi stabileşte cadrul şi condiţiile pentru eventualele participări ale Republicii Moldova la operaţiile Uniunii Europene de gestionare a crizelor.

În anul 2017, a fost semnat şi a intrat în vigoare Acordul între Republica Moldova şi Uniunea Europeană privind procedurile de securitate pentru schimbul de informaţii clasificate. Acest acord are ca obiectiv stabilirea procedurilor de securitate pentru schimbul de informaţii clasificate în contextul Politicii de Securitate şi Apărare Comună a Uniunii Europene. Acest acord completează acordul-cadru încheiat între Republica Moldova şi Uniunea Europeană în iulie 2013 referitor la participarea Republicii Moldova la operaţiunile Uniunii Europene de gestionare a situaţiilor de criză.

Acordul de asociere UE-RM mai prevede cooperarea practică a părţilor în ceea ce priveşte prevenirea conflictelor şi gestionarea crizelor, în special în vederea unei posibile participări a Republicii Moldova la operaţiunile civile şi militare de gestionare a crizelor, conduse de UE, precum şi la exerciţiile şi activităţile de formare relevante, de la caz la caz şi ca urmare a unei posibile invitaţii din partea UE (Prevenirea conflictelor şi gestionarea crizelor, 2014).

Astfel, Republica Moldova a fost invitată să participe la mai multe misiuni ale Uniunii Europene, statul nostru detaşând experţi în astfel de misiuni precum EUTM Mali (2014; 2016) şi EUMAM în Republica Central Africană (201; 2016). Legea nr. 1156 din 26.06.2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operaţiunile internaţionale de menţinere a păcii impune un şir de restricţii care pot limita eventuala participare. Conform legislaţiei, Republica Moldova exclude participarea directă la

operaţiunile internaţionale de impunere a păcii. Există repere esenţiale care trebuie luate în considerare în procesul de adoptare a oricărei decizii în acest domeniu. Aceste repere includ obţinerea consimţământului părţilor implicate în conflict pentru primirea contingentului multinaţional de menţinere a păcii, încheierea şi intrarea în vigoare a unui acord de încetare a focului între părţile beligerante şi finalizarea pregătirii forţelor de menţinere a păcii ale Republicii Moldova în conformitate cu caracterul specific al misiunii respective.

La 5 februarie 2016, odată cu intrarea în vigoare a Legii privind participarea Republicii Moldova în misiunile şi operaţiunile internaţionale, s-a stabilit un cadru legal pentru detaşarea experţilor naţionali în misiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor. Aceasta a avut ca rezultat consolidarea capacităţilor instituţiilor naţionale, în special în domeniul apărării, prin participarea activă în astfel de misiuni şi operaţiuni internaţionale.

Directiva 2002/21/CE a Parlamentului European şi a Consiliului European din 7 martie 2002, cunoscută şi sub numele de "directiva-cadru", este parte a cadrului legal al Uniunii Europene privind securitatea informaţiilor. Această directivă stabileşte un cadru comun de reglementare pentru reţelele de comunicaţii electronice şi serviciile acestora. Obiectivul principal al directivei este asigurarea unui nivel ridicat de protecţie a datelor cu caracter personal şi a confidenţialităţii, precum şi garantarea integrităţii şi securităţii reţelelor de comunicaţii publice. Prin intermediul directivei, autorităţile naţionale de reglementare au responsabilitatea de a coopera între ele şi cu Comisia Europeană, pentru a dezvolta practici de reglementare consecvente. Aceasta contribuie la asigurarea unui mediu sigur şi securizat pentru comunicaţiile electronice, protejând datele personale şi asigurând confidenţialitatea informaţiilor transmise prin reţelele de comunicaţii publice. Directiva-cadru reprezintă un instrument important în armonizarea reglementărilor privind securitatea informaţiilor în cadrul Uniunii Europene, având în vedere creşterea utilizării tehnologiilor digitale şi a serviciilor de comunicaţii electronice în societatea contemporană. Directiva 2002/21 / CE şi Directiva 1999/93 / CE privind semnăturile electronice conţin dispoziţii privind standardele care sunt publicate în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (Mitrakas, 2016, p. 41).

Începând cu anul 2014, Republica Moldova şi Uniunea Europeană au iniţiat consultări regulate în domeniul Politicii de Securitate şi Apărare Comună. Aceste consultări au loc anual şi reprezintă o platformă pentru stabilirea priorităţilor de cooperare bilaterală în acest domeniu. În cadrul acestor reuniuni se abordează diverse aspecte legate de dezvoltarea capacităţilor instituţionale ale Republicii Moldova pentru participarea la misiuni de gestionare a crizelor. Se explorează modalităţi de consolidare a capacităţilor necesare pentru ca Republica Moldova să poată contribui activ şi eficient la eforturile internaţionale de menţinere a păcii şi de gestionare a crizelor.

De asemenea, consultările includ şi cooperarea în domeniul schimbului de informaţii clasificate. Se pun în aplicare măsuri pentru asigurarea unui cadru adecvat de securitate şi confidenţialitate în procesul de schimb de informaţii sensibile între Republica Moldova şi Uniunea Europeană.

Un alt aspect important al acestor consultări este alinierea Republicii Moldova la măsurile restrictive impuse de Uniunea Europeană. Se discută modalităţi de asigurare a convergenţei şi alinierii Republicii Moldova la politicile şi măsurile restrictive adoptate de UE în contextul gestionării crizelor şi promovării securităţii regionale şi internaţionale.

Aceste consultări în formatul Republica Moldova – Uniunea Europeană reprezintă un cadru important pentru consolidarea cooperării în domeniul securităţii şi apărării între cele două părţi şi pentru alinierea Republicii Moldova la standardele şi politicile europene în acest domeniu, inclusiv stabilirea priorităților de cooperare în domeniul prevenirii şi combaterii ameninţărilor hibride (Saca, 2014, p. 62).

Misiunea de Asistenţă a Uniunii Europene pentru Frontiera Moldo-Ucraineană (EUBAM) este o iniţiativă importantă în cadrul Politicii de Securitate şi Apărare Comună în care Republica Moldova are participare activă. Misiunea a fost lansată în anul 2005 în Republica Moldova şi Ucraina, cu sprijinul financiar total din partea Uniunii Europene prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate şi Parteneriat. Mandatul EUBAM a fost extins de cinci ori, ultima dată până la 30 noiembrie 2020. Misiunea are ca obiectiv principal acordarea de asistenţă Republicii Moldova şi Ucrainei în abordarea problemelor de securitate asociate cu circulaţia persoanelor şi a bunurilor prin segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. EUBAM a avut un rol important în promovarea securităţii şi stabilităţii în regiunea respectivă. Misiunea a avut ca obiectiv sprijinirea autorităţilor moldovene şi ucrainene în îmbunătăţirea controalelor de frontieră, combaterea contrabandei şi traficului ilicit, facilitarea comerţului şi a schimburilor economice legale, precum şi crearea unui mediu favorabil pentru dialogul şi cooperarea transfrontalieră. Participarea Republicii Moldova la EUBAM demonstrează angajamentul său faţă de securitatea regională şi cooperarea cu Uniunea Europeană. Prin intermediul acestei misiuni, Republica Moldova beneficiază de sprijinul şi experienţa Uniunii Europene în dezvoltarea capacităţilor sale de gestionare a frontierelor şi a ameninţărilor transfrontaliere, contribuind astfel la creşterea securităţii şi stabilităţii în zonă.

În acelaşi context, Serviciul Vamal al Republicii Moldova primeşte sprijin şi asistenţă în implementarea dispoziţiilor comerciale ale Acordului de asociere cu Uniunea Europeană. Aceasta include o serie de aspecte, cum ar fi eliminarea taxelor vamale, facilitarea procedurilor vamale şi comerciale, administrarea contingentelor tarifare, aproximarea legislaţiei în domeniul vamal şi problemele legate de regulile de origine. Prin intermediul Acordului de asociere, Uniunea Europeană sprijină Republica Moldova în dezvoltarea şi modernizarea Serviciului Vamal, promovând

eficienţa şi transparenţa operaţiunilor vamale. Prin facilitarea comerţului şi reducerea barierelelor comerciale se urmăreşte crearea unui mediu favorabil pentru dezvoltarea economică şi stimularea investiţiilor. Implementarea dispoziţiilor comerciale ale acordului contribuie la creşterea competitivităţii şi diversificarea economiei moldoveneşti, facilitând accesul la piaţa europeană şi promovând schimburile comerciale bilaterale. Aproximarea legislaţiei în domeniul vamal la standardele şi practicile Uniunii Europene consolidează şi mai mult legăturile comerciale între Republica Moldova şi statele membre ale UE (Cenuşa, Emerson, 2018, p. 38).

Lansarea în 2004 a Politicii Europene de Vecinătate (PEV) reprezintă un test de capacitate atât pentru Uniunea Europeană, cât şi pentru ţările din această vecinătate, inclusiv pentru Republica Moldova. Uniunea Europeană îşi propune să înglobeze această subregiune în propria strategie de securitate, având în vedere interesele şi aspiraţiile de dezvoltare europeană ale acestor ţări. Cu toate acestea, această iniţiativă a Uniunii Europene se confruntă cu interesele Federaţiei Ruse în regiunea Europei de Est. Rusia consideră spaţiul post-sovietic drept o zonă de preocupare vitală şi îşi doreşte să-şi asigure securitatea naţională în această regiune. Astfel, există o confruntare inevitabilă între interesele Uniunii Europene şi cele ale Rusiei în ceea ce priveşte direcţia de dezvoltare a statelor din Europa de Est. Această dinamică complexă pune la încercare capacitatea Uniunii Europene de a gestiona relaţiile cu statele din vecinătatea sa estică şi de a promova valorile şi standardele europene în această regiune. În acelaşi timp, ţările din vecinătate, inclusiv Republica Moldova, se confruntă cu provocări şi decizii strategice importante în privinţa parcursului lor european şi echilibrării intereselor dintre Uniunea Europeană şi Rusia(Varzari, 2014, p. 75).

De asemenea, Parteneriatul Estic este un program de cooperare iniţiat de Polonia şi Suedia în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (PEV), având ca obiectiv principal aprofundarea relaţiilor dintre Uniunea Europeană şi şase ţări est-europene învecinate cu UE – Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Republica Moldova, Ucraina şi Belarus. Acest parteneriat a fost dezvoltat pentru a consolida legăturile politice, economice şi sociale între UE şi aceste state şi pentru a promova reformele şi dezvoltarea lor în direcţia valorilor şi standardelor europene. Prin acest parteneriat, se urmăreşte consolidarea legăturilor politice, economice şi sociale dintre UE şi ţările partenere, contribuind la promovarea stabilităţii, securităţii şi prosperităţii în regiunea Europei de Est (Varzari, 2014, p. 83).

Un aspect important stipulat în Acordul de asociere UE-RM este angajamentul părţilor de a găsi o soluţie durabilă la problema transnistreană, respectând pe deplin suveranitatea şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, precum şi de a facilita în comun reabilitarea postconflict (Acord de asociere, 2014). În context, Politica Europeană de Vecinătate prezintă o serie de oportunităţi pentru Republica Moldova, inclusiv în chestiunea transnistreană. Obiectivul primar al PEV îl constituie crearea

unui cerc de state prietene la periferia Uniunii Europene, ţări ne-membre ale construcţiei europene, dar partenere în efortul de implementare a unui spaţiu de pace, stabilitate şi prosperitate. Or, Transnistria este o zonă-problemă pe harta vecinătății europene, un generator al riscurilor şi ameninţărilor asimetrice contemporane, între care traficul de arme, droguri şi fiinţe umane joacă un rol preeminent (Pop, Pascariu, 2022) Astfel, Uniunea Europeană şi-a confirmat angajamentul privind susținerea în soluționarea paşnică a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Iar Republica Moldova îşi fortifică continuu contribuția în misiunile realizate sub egida ONU, UE şi OSCE (Selchow, 2016, p. 292).

Neproliferarea armelor de distrugere în masă este un alt domeniu de colaborare între Republica Moldova şi Uniunea Europeană, ţara noastră ratificând şi aplicând instrumentele internaționale relevante. De asemenea, continuă cooperarea şi controlul eficient pentru combaterea comerțului ilegal de arme (în conformitate cu Poziția comună a Consiliului 2008/944/PESC din 8 decembrie 2008) şi pentru lupta împotriva terorismului internațional (în conformitate, printre altele, cu Rezoluția 1373 a Consiliului de Securitate al ONU din 2001) (Cenuşa, Emerson, 2018, p. 40). Astfel, Conform Acordului de asociere între Uniunea Europeană şi Republica Moldova, părţile sunt de acord să colaboreze în domeniul prevenirii şi combaterii actelor de terorism, respectând pe deplin principiile statului de drept, dreptul internaţional în materia drepturilor omului, dreptul refugiaţilor şi dreptul umanitar. Această cooperare se desfăşoară în conformitate cu Strategia globală a ONU pentru combaterea terorismului din 2006, precum şi cu legislaţia şi actele administrative relevante ale ambelor părţi. Acestea trebuie să procedeze astfel, în special în cadrul punerii în aplicare depline a Rezoluţiilor 1267 (1999), 1373 (2001), 1540 (2004) şi 1904 (2009) ale Consiliului de Securitate al ONU şi a altor instrumente ale ONU în domeniu, precum şi a convenţiilor şi a instrumentelor internaţionale aplicabile: prin schimbul de informaţii privind grupările teroriste şi reţelele lor de sprijin, în conformitate cu reglementările internaţionale şi naţionale, prin schimbul de opinii cu privire la tendinţele terorismului şi la mijloacele şi metodele de combatere a acestui fenomen, inclusiv în domenii tehnice şi în domeniul formării, precum şi prin schimbul de experienţă în ceea ce priveşte prevenirea terorismului, prin schimbul de cele mai bune practici în domeniul protecţiei drepturilor omului în lupta împotriva terorismului (Acord de asociere, 2014).

Gestionarea securităţii frontierelor a reprezentat un subiect de importanţă în relaţiile dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană. O legătură solidă între dezvoltarea conceptelor de management integrat al frontierelor la nivelul UE şi Republicii Moldova a adus o serie de beneficii semnificative. În Republica Moldova, implementarea conceptului european de management integrat al frontierelor are loc la nivelul instituţiilor naţionale, prin colaborare interinstituţională şi internaţională. Acest proces este în desfăşurare şi va continua să se dezvolte prin adaptarea la cele

mai bune practici din domeniu. Implementarea managementului integrat al frontierelor are un impact semnificativ asupra sporirii securităţii regionale şi europene. Strategia naţională de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023 (Hotărîre de Guvern nr. 1101, 2018) nu dublează şi nu se suprapune cu alte politici sectoriale, ci doar completează şi asigură punerea în aplicare a unor documente strategice, precum Acordul de asociere dintre Republica Moldova–Uniunea Europeană, Strategia naţională de dezvoltare, Programul de activitate al Guvernului, Concepţia securităţii naţionale, Strategia securităţii naţionale a Republicii Moldova, Strategia naţională de apărare, Strategia naţională de ordine şi securitate publică, Strategia naţională de prevenire şi combatere a traficului de fiinţe umane etc.

Uniunea Europeană a înfiinţat Agenţia europeană de gestionare a cooperării operaţionale la frontierele externe ale statelor membre ale UE, care este mai bine cunoscut sub acronimul său FRONTEX. Acesta a fost creat prin Regulamentul CE 2007/2004 din 26 octombrie 2004 cu scopul principal de a sprijini cooperarea operaţională între statele membre ale Uniunii Europene în ceea ce priveşte managementul hotarelor externe (Kaunert, Ch., Léonard, 2011,p. 234). Printre numeroasele sale misiuni se numără coordonarea cooperării operaţionale bazate pe informaţii la nivelul Uniunii Europene pentru consolidarea securităţii la frontierele externe. Scopul principal al FRONTEX este de a consolida libertatea şi securitatea cetăţenilor Uniunii Europene prin sprijinirea şi completarea sistemelor naţionale de gestionare a frontierelor ale statelor membre. FRONTEX desfăşoară operaţiuni comune, analizează riscurile şi facilitează schimbul de informaţii pentru operaţiunile de securitate la frontiere în Europa. O altă iniţiativă importantă în acest sens este Eurosur, care reprezintă un cadru de schimb de informaţii şi al cărui scop este de a îmbunătăţi gestionarea frontierelor externe ale Europei şi de a sprijini statele membre prin creşterea conştientizării situaţionale şi a capacităţii de reacţie în combaterea criminalităţii transfrontaliere, gestionarea migraţiei neregulate şi prevenirea pierderii de vieţi umane în contextul migraţiei (Cozine, 2016, p. 183).

O caracteristică distinctă a peisajului de securitate din Europa Occidentală este că linia de separare dintre securitatea internă şi cea externă a devenit din ce în ce mai depăşită, ca urmare a importanţei tot mai mari a provocărilor transnaţionale, distincţia dintre securitatea naţională şi cea internaţională (Lutterbeck, 2005 p. 243). Cooperarea europeană în materie de securitate internă este un domeniu de studiu în creştere, dar unul căruia îi lipsesc cadre teoretice robuste, capabile să-şi descopere elementele fundamentale, dinamica. În mare parte, acest câmp este populat de descrieri empirice şi analize înguste, cu o singură variabilă (Bossong, Rhinard, 2013, p. 132). Acest cadru european de securitate creează atât o provocare practică, cât şi normativă pentru Uniunea Europeană, ca furnizor internaţional de securitate. În primul rând, creează provocări semnificative pentru arhitectura instituţională şi profilul de capacitate al UE, care sunt implicate în războaiele birocratice şi se luptă pentru a depăşi moştenirea

structurii pilonului Uniunii Europene. În al doilea rând, răspunsurile Uniunii Europene la interconectările crescânde între securitatea internă şi externă problematizează percepţiile UE ca o normativă distinctivă sau ca o putere civilă, care urmăreşte „obiectivele de mediu" (Shepherd, 2015, p. 162).

Politica de securitate a Uniunii Europene se adresează în principal actorilor şi situaţiilor din afara Uniunii Europene şi are atât aspecte externe, cât şi interne, iar cetăţenii Uniunii Europene pot fi afectaţi indirect de acestea. Cetăţenii afectaţi indirect nu sunt deseori dispuşi să suporte costurile de organizare la nivelul Uniunii Europene sau tind să perceapă problemele politicii de securitate ca ideologice litigiile şi arena naţională ca loc potrivit pentru dezbatere (Dembinski, Jutta, 2014, p. 459).

Asigurarea securităţii în Europa este un caz specific: deşi protecţia regională ar putea ajuta europenii să atenueze expunerea la actorii globali, perspectiva integrării regionale generează îngrijorări cu privire la autonomia în interiorul Europei şi a concurenţei între actorii globali-externi şi europeni-interni (Calcara, Simon, 2021, p. 866].

Consolidarea sistemului naţional de securitate este un proces continuu şi necesar pentru a asigura securitatea naţională a unui stat. În contextul politicilor de securitate europene, există mai multe măsuri şi strategii care pot fi aplicate pentru a consolida acest sistem. Acestea includ cooperarea internaţională, prin colaborarea între statele membre ale unei comunităţi sau organizaţii în schimbul de informaţii şi experienţă în domeniul securităţii naţionale. De asemenea, identificarea şi evaluarea riscurilor la nivel naţional şi internaţional sunt importante pentru adoptarea măsurilor de prevenire şi combatere a acestora. Adoptarea unor politici şi strategii de securitate naţională este esenţială pentru protecţia cetăţenilor, instituţiilor şi a altor interese naţionale. Dezvoltarea capacităţilor naţionale de securitate este, de asemenea, importantă pentru a asigura o mai bună protecţie împotriva ameninţărilor. Acest lucru implică investiţii în infrastructura şi tehnologia necesară pentru a face faţă provocărilor din domeniul securităţii naţionale.

De asemenea, considerăm că consolidarea sistemului naţional de securitate în contextul politicilor de securitate europene necesită o abordare integrată şi coordonată la nivel naţional şi internaţional, în vederea creşterii nivelului de securitate şi a diminuării riscurilor pentru cetăţeni, instituţii şi interesele naţionale.

BIBLIOGRAFIE

Acord de asociere între Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora şi Republica Moldova, JO L 260, 30.8.2014, Articolul 11, 18, 19, p. 4-738. [online]. [citat 11.08.2022]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830.

BAILES, A. J. K. NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity. In: *Defense Analysis*, 1999, pp. 305-322, [online]. [citat 04.03.2021]. Disponibil: http://dx.doi.org/10.1080/713604684.

BOSSONG, R., RHINARD, M. European internal security as a public good. In: European Security, Vol. 22, no.2, 2013, pp.129-147, DOI: 10.1080/09662839.2012.727181.

CALCARA, A., SIMON, L., Market Size and the Political Economy of European Defense. În: Security Studies Journal, Volume 30, 2021, Issue 5, p. 860-892.

CENUŞA, D., EMERSON, M. Aprofundarea relațiilor UE-RM. Ce, de ce, cum? Bruxelles: Rowman and Littlefield Internaţional, 2018. ISBN 978-1786601742, 264 p.

COZINE, K. Fragmentation and Interdependency: Border Security Intelligence in North America and Europe, In: The Internaţional Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs, Vol. 18, no.3, 2016, pp. 175-197, ISSN: 2380-0992.

DEMBINSKI, M., JUTTA, J. Civil society and the European common security and defence policy, In: European Security, Vol. 23, no.4, 2014, pp. 449-465, DOI: 10.1080/09662839.2014.890594, ISSN: 0966-2839.

GIEGERICH, B., SCHWEGMANN, Ch. Sustaining Europe's Security. In: *Survival*, Vol. 56, no. 4, 2014, pp. 39-50, DOI: 10.1080/00396338.2014.941553.

HELM, P. Risk and resilience: strategies for security, In: Civil Engineering and Environmental Systems, Vol. 32, no. 1-2, 2015, pp. 100-118, DOI: 10.1080/10286608.2015.1023793.

Hotărîre de Guvern nr. 1101 din 14.11.2018 cu privire la aprobarea Strategiei naţionale de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023 şi a Planului de acţiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia. În: Monitorul Oficial din 07.12.2018, nr. 448-460.

HOWORTH, J. Discourse, Ideas, and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy. In: West European Politics, Vol. 27, no.2, 2004, pp. 211-234, DOI: 10.1080/0140238042000214883.

KAHL, M. European integration, European security, and the transformation in central Eastern Europe. In: Journal of European Integration, Vol. 20, no.2-3, 1997, pp. 153-185, DOI: 10.1080/07036339708429052.

KAUNERT, Ch., LÉONARD, S. EU Counterterrorism and the European Neighbourhood Policy: An Appraisal of the Southern Dimension. In: Terrorism and Political Violence, Vol. 23, no.2, 2011, pp. 286-309, DOI: 10.1080/09546553.2010.538276.

KOLODZIEJ, E. A., LEPINGWELL, J. W.R. Reconstructing European security: Cutting NATO enlargement down to size. In: Contemporary Security Policy, Vol. 18, no.1, 1997, pp.1-35, DOI: 10.1080/13523269708404150.

LAVALLÉE, Ch. The European Commission's Position in the Field of Security and Defence: An Unconventional Actor at a Meeting Point. In: Perspectives on

European Politics and Society, Vol. 12, no.4, 2011, pp. 371-389, DOI: 10.1080/15705854.2011.622955.

LUTTERBECK, D. Blurring the Dividing Line: The Convergence of Internal and External Security in Western Europe. In: European Security, Vol. 14, no.2, 2005, pp.231-253.

MITRAKAS, A. Information security and law in Europe: Risks checked? In: Information & Communications Technology Law, Vol.15, no.01, 2006, pp.33-53, DOI: 10.1080/13600830600557984.

PÎNTEA, Iu. ş.a. Perspectivele cooperării Republicii Moldova în cadrul Politicii de Securitate şi Apărare Comună. Chişinău: Bons Offices, 2011. 48 p.

Politica externă şi de securitate, Articolul 5, Titlul 2 Dialogul politic şi reformele, cooperarea în domeniul politicii externe şi de securitate al Acordului de asociere între Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte, JO L 260, 30.8.2014, p. 4-738, [online]. [citat 24.06.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830(01).

POP, A., PASCARIU, G., ANGLIŢOIU, G., PURCRU, A. România şi Republica Moldova – între politica europeană de vecintate şi perspectiva extinderii Uniunii Europene, [online]. [citat 13.09.2022]. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Pais3_studiu_5_ro.pdf.

Prevenirea conflictelor şi gestionarea crizelor, Articolul 7, Titlul 2 Dialogul politic şi reformele, cooperarea în domeniul politicii externe şi de securitate al Acordului de asociere între Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte, JO L 260, 30.8.2014, p. 4-738, [online]. [citat 11.11.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830(01).

RIDDERVOLD, M. TRONDAL, J. Integrating nascent organisations. On the settlement of the European External Action Service. In: Journal of European Integration, Vol.39, no.1, 2017, pp.33-47, DOI: 10.1080/07036337.2016.1241246

SACA, V. Aspecte ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul tranziţiei spre democraţie. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraţionist European, red. Şt. JUC, V. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice, 2018, p.44-71, 2,0 c.a. ISBN 98-9975-3043-8-2.

SACA, V. Tranziţia. În: Republica Moldova pe calea modernizării: Studiu enciclopedic / Consiliul coord.: V. Moraru [et al.]. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 54-83, 2,0 c.a. ISBN 978-9975-3073-0-7.

SELCHOW, S. The construction of "European security" in The European Union in a changing global environment: a systematic analysis. In: European Security, Vol.25, no.3, 2016, pp. 281-303, DOI: 10.1080/09662839.2016.1199547.

SHEPHERD, J. K. The European Security Continuum and the EU as an Internaţional Security Provider. In: Global Society, Vol.29, no.2, 2015, pp. 156-174, DOI: 10.1080/13600826.2015.1018146.

VARZARI, V. Securitatea naţională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană, ISBN 9789975974257, Chişinău: CEP USM, 2014, 171 p.